

Sähkökirja
luettavaksi!

Näkökulmia

Lukemisen ja viestinnän muutoksia
Sähkökirjan sisältöjä, lukulaitteita, formaatteja
Plussia ja miinuksia
Välittäjiä ja hankintatapoja
Sähkökirjamarkkinoista ja kirjaston roolista
Mielenkiintoisia hankkeita

Muuttuvat lukemis- ja viestintäkulttuurit

- Sähköiset viestintämuodot yleistyvät paperiviestinnän rinnalla ja kustannuksella
- Lukutavat muuttuvat: perinteisen lukemisen lisäksi selaillaan ja katsellaan sähköisiä aineistoja verkossa, yhdistellään eri välineitä ja viestintätapoja
- Tekstuaalisesta multitekstuaaliseen
- Ensimmäiset digisukupolvet lähestyvät keski-ikää
- Lukemiskulttuurit, ajankäyttö ja kulttuurit eriytyvät, tulee uusia osayleisöjä
- Verkko-opinnot ja etäopiskelu
- Äänikirja
- Kirjojen lainaus ja myynti ovat laskussa, lainaus 70 milj., myynti 20 milj.

Photo credit: Getty Images

Lue myös Kai Ekholm & Yrjö Repo, Kirja tienhaarassa vuonna 2020

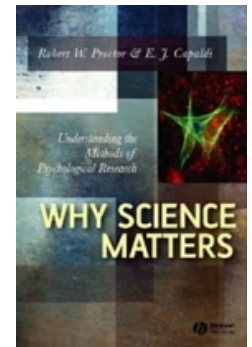
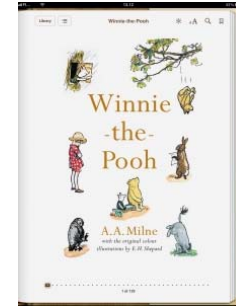
Internetin käyttö

- 86 % suomalaisista käyttää internetiä
- 72 % käy internetissä päivittäin tai lähes päivittäin
- 99 % 16-24-vuotiaista ja kaikki 35-34-vuotiaat olivat käyttäneet internetiä viimeisten kolmen kuukauden aikana
- Käyttö kasvaa nopeimmin vanhemmissa ikäryhmissä
- 74 % on lukenut uutisia verkkolehdistä tai televisiokanavien nettisivuilta
- 42 % on rekisteröitynyt verkkoyhteisöihin (Facebook, Twitter)
- Miehet käyttävät nettiä useammassa paikoissa kodin ja työn ulkopuolella kuin naiset
- Miehet käyttävät yhteyden useammin mobiileja laitteita
- 2/3 nuorista ja nuorista aikuisista seuraa jotain yhteisöpalvelua päivittäin.

Tieto- ja viestintäteknikan käyttö -tutkimus 2010, Tilastokeskus

Mikä on sähkökirja

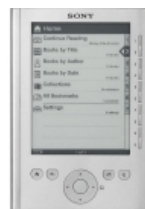
- Sähkökirja on digitaalisessa muodossa oleva kirja, jota luetaan päätelaitteella: esimerkiksi tietokoneella, erillisellä lukulaitteella tai älypuhelimella.
- Sähkökirjalla on monta nimeä: e-kirja, digitaalinen kirja, verkkokirja, elektroninen kirja, eBook, ...
- Sähkökirja voi sisältää kuvaa, ääntä, musiikkia tai liikkuvaa kuvaa sekä linkkejä lisätietoihin ja muihin palveluihin
- Sähkökirja voi sisältää kokotekstiä, viiteteoksia, viitetietosanakirjoja tai kirjasarjoja
- Ladattava tekstimuotoinen tai äänikirjakokonaisuus, jolla on ISBN-tunnus (Pirjo Pohjolainen)
- Sähkökirja on osa verkkomaailmaa eikä lukijalle ole aina tärkeää, onko kysymyksessä kirja, lehti vai sähköinen palvelu

Lukulaitteita

tietokoneet

sähköiset lukulaitteet

tabletit

mobiililaitteet, älypuhelimet

Monissa kirjastoissa harjoitellaan, kokeillaan lukulaitteiden toimivuutta ja hankitaan asiakaspalautetta. Kirjaston pääasiallinen tehtävä ei silti ole lainata lukulaitteita vaan välittää sisältöjä – jatkossa painopiste sisältöihin.

Tiedostomuotoja

Pdf

staattinen digitaalinen formaatti. Tarkoitettu pääasiassa tulosteille, mutta käytetään myös sähkökirjoissa. Lukemiseen tarvitaan erillinen Adobe Digital Editions -lukuohjelma.

EPub

avoin tiedostomuoto, tarkoitettu laitteisto- ja ohjelmistoriippumattomaksi. Tekstin muotoilu ja rivitys tapahtuu lukuohjelmistossa tai laitteella. Sisältää kolme osaa: Open Publication Structure (sisällön rakenne ja muotoilu), Open Package Format (tiedoston sisäinen rakenne) sekä OCF joka yhdistää osatiedostot yhdeksi kokonaisuudeksi. Mukautuu näytön ja tekstin koon mukaan. Luetaan Adobe Digital Editions- lukuohjelman avulla.

MobiPocket

formaatti mobiililaitteilla lukemiseen. Luetaan MobiPocket Reader – lukuohjelman avulla.

Käyttöoikeuksista ja suojauksista

DRM-suojaus = Digital Rights Management

DRM:n avulla rajoitetaan sitä, mitä tietokoneella voidaan tehdä suojatulle datalle. Rajoituksilla voidaan estää esimerkiksi tallentamista, kopiointia tai edelleen lähettämistä.

Digitaaliselle aineistolle voidaan antaa lukuoikeudet, tulostusoikeudet ja/tai kopiointioikeudet.

- lukuoikeudet voivat olla rajoittamattomat tai esimerkiksi aikaan sidotut
- tulostus ja kopiointi voi olla sallittuja tietyin rajoituksin (aika, määrä) tai kiellettyjä

DRM on laadittu ensisijaisesti suurilevikkiselle aineistolle

Dynaaminen vesileimaus

- ilmaisee esimerkiksi tekijän, oikeuksien omistajan tai käyttöoikeuden
- heijastetaan tekstin päälle eikä käyttäjä voi muuttaa sitä
- ei rajoita käyttöä

Oikeuksien hallinnointi

DAM = Digital Asset Management

- hallitsee digitaalista informaation sisältöä ja siihen liittyvää metadattaa.
- Ohjelma valvoo järjestelmään tallennettujen aineistojen versioita, käyttöoikeuksia ja liikkeitä. Sisältö voi olla tekstimuotoisia dokumentteja, www-sivuja, video-, audio- tai kuvatiedostoja, sähköpostiviestejä jne.
- Aineistoja voidaan jakaa tarkasti määriteltäville käyttäjäryhmille ajasta ja paikasta riippumatta.
- Hallitsee myös sisällön elinkaarta luomisesta pitkäaikaissäilytykseen tai tuhoamiseen.

Sähkökirjan välittäjiä kirjastoille

dawsonera

Knowledge Unbound.

Sähkökirjan hankintatapoja

Eri välittäjiltä erilaisia hankintamalleja

- Ellibs, yksittäisiä kirjoja
- Ebrary: nyt myös yksittäisiä kirjoja, myös yleisille kirjastoille
- Elib (Ruotsi): koko kirjastoille suunnattu tarjonta kokonaisuutena
- LM tietopalvelut: valmiita kokoelmia aiheen tai vuosien mukaan, joiltakin kustantajilta myös yksittäisiä nimekkeitä (pick and choose, a la carte jne)
- Dawsonera e-kirjapalvelussa myös Rental-toiminto, jonka avulla voi tehdä vuokrauspyynnön (Request rental), henkilökohtaiseen käyttöön.

Hankintamalleja

- kertahankinnat / ”kappalemääräiset” hankinnat
- vuositilaukset
- käyttöön / lainaukseen perustuva maksu

FinELib välittää näistä osaa

Sähkökirjan hinnan muodostus

Peruskulut samat: tekijänpalkkiot, toimitustyö

Hintaa nostavat

- Sähkökirjan alv 23%, painetun kirjan 9 %
- Tehtävä usein paperinen rinnalle kalliimmalla yksikköhinnalla
- Vaatii kustantajille uutta (kallista) osaamista
- DRM-ylläpito (aineiston tekniset suojaukset)
- Maksujärjestelmän luonti ja ylläpito
- Oikeuksien hallinnointijärjestelmä (DAM, Digital Asset Management)
- Jakelukanavien palkkiot (Elisa, Google...)
- Uudenlaista markkinointia
- Tekijänoikeuksien valvonnan vaatimat resurssit

Hintaa laskevat

Ei painokuluja ja alhaisemmat logistiikkakulut

Lähde: Suomen kustannusyhdistyksen pj Sakari Laiho FinELibin aineistopäivä 27.9.2010

Sähkökirjan etuja

- Riippumattomuus ajasta ja paikasta, ladattavissa ja käytettävissä missä ja milloin tahansa ubiteknologia
- Pieneen kokoon mahtuu paljon sisältöä
- Monipuoliset hakutoiminnot
- Vuorovaikutteisuus, omat merkinnät
- Räätälöitävyys: esimerkiksi fontti, kirkkaus, väri
- Voidaan yhdistää internetin kautta muihin palveluihin, linkitykset
- Multimodaalisuus, monien aistien ja käyttötapojen käyttö rinnan
- Grafiikkaa, karttoja, videoita, ääntä
- Päivitykset, ”uudet painokset” (vrt. verkkolehtien päivitys)
- Ekologinen vaihtoehto

Odotuksia ja puutteita

Sähkökirjalta odotetaan

- helppokäyttöisyyttä
- hyviä ja selkeitä hakuominaisuuksia
- sopivaa sisältötarjontaa

Vrt. LM tietopalvelujen kysely

Ongelmana on

- Sisältöjen laiteriippuvuus, standardien puute (ehkä korjaantumassa)
- Useimmat lukulaitteet vielä kömpelöitä käyttää
- Kotimainen sisältötarjonta vähäistä
- Tarjonta kirjastoille vielä vähäisempää
- Hinnanmuodostus ja ansaintarakenne selkiytymätön
- Millä ehdoilla kirjastot voivat hankkia
- Sähkökirja lainataan toimittajan järjestelmästä

Sähkökirjamarkkinat kustantajien näkökulmasta

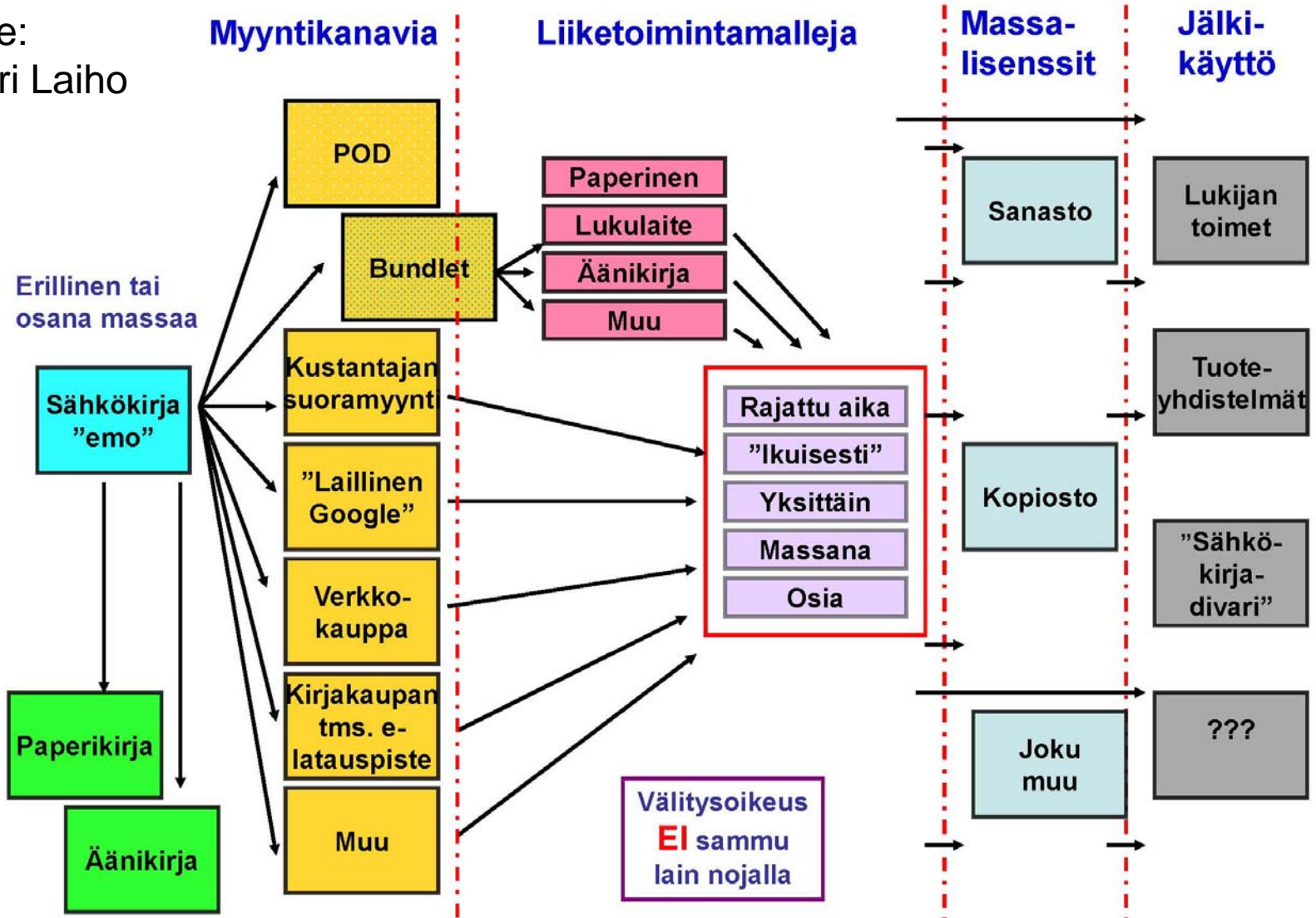

Lähde: Sakari Laiho, Suomen kustannusyhdistys

Missä kirjasto?

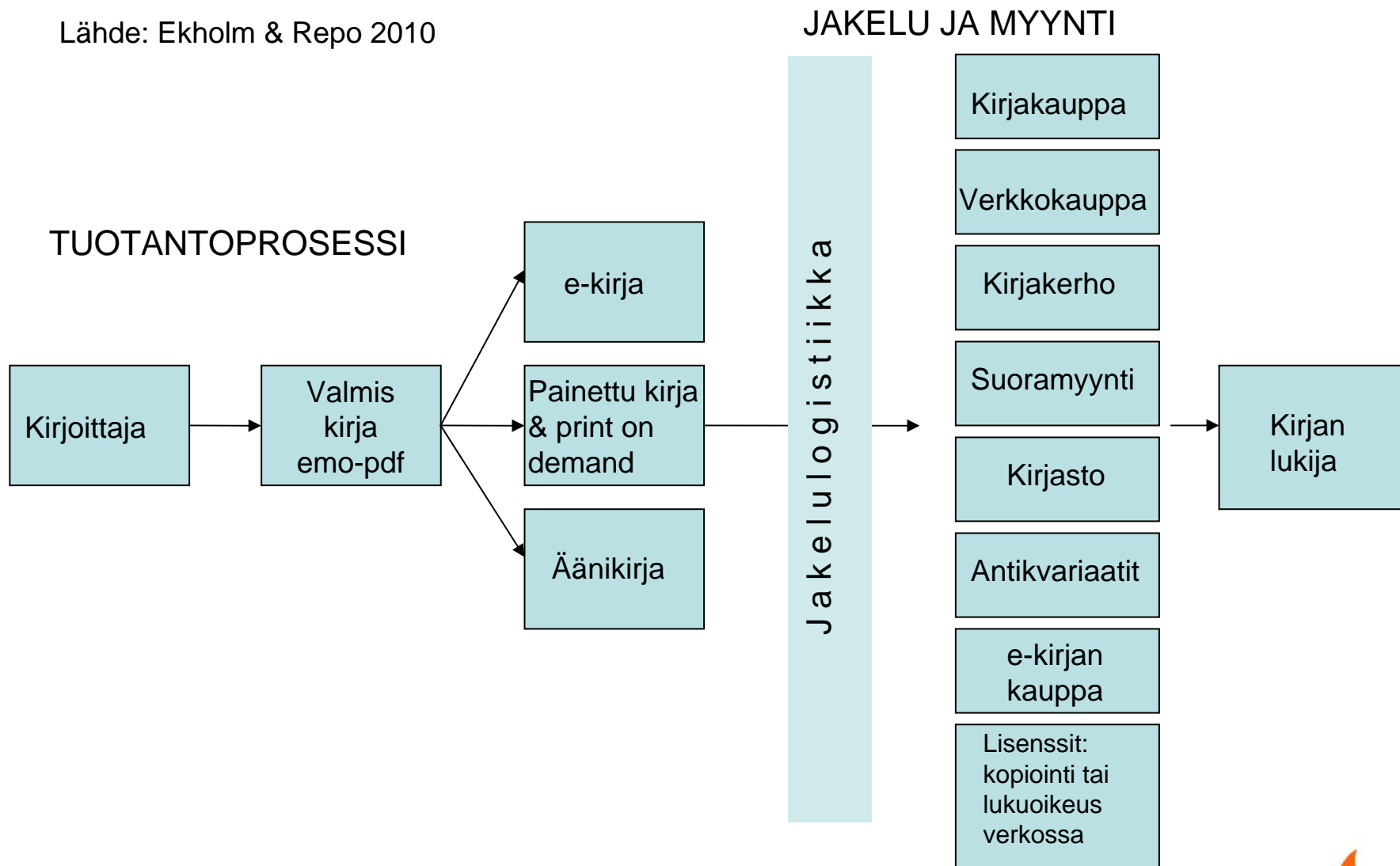
Teoksen uudenvainen elämä

Lähde:
Sakari Laiho

Suomalainen ”kirjakonserni”: toinen näkökulma

Lähde: Ekholm & Repo 2010

Julkaisumuotojen muutos vaikuttaa sopimusehtoihin

- Oikeuksien laajuus ja tekijänpalkkion taso
- Edelleenluovutus- ja muunteluoikeudet
- Oikeuksien palautuminen tekijälle
- Eri julkaisumuodoista sovittava erikseen
- Tekijällä luovuttamattomat oikeudet
- Kustannusoikeus:
 - oikeus valmistaa kappaleita, oikeus saattaa kappaleita yleisön saataviin
- Muutokset arvoketjussa:
 - kustantajan rooli, tekijä kustantajana, laiteyritysten rooli
- Uudet jakelukanavat
- Oikeuksien kollektiivinen hallinnointi:
 - tekijänoikeusjärjestöt, oppilaitokset, kirjastot, arkistot ja museot, uusia hallinnointimuotoja

Juha Pihlajaniemi, Suomen tietokirjailijat ry

http://www.kansalliskirjasto.fi/attachments/514xoyz0b/5t9fPTkvL/Files/CurrentFile/Pihlajaniemi_aineistopaiva2010.pdf

eReading-hanke

- Veturina Viestinnän keskusliitto, projektipäällikkö Helena Juhola
 - Kattaa kirjat, sanomalehdet ja aikakauslehdet
 - Mukana suuri joukko tutkimuslaitoksia ja yrityksiä, myös Kansalliskirjasto ja OKM
 - On osa Next Media –hanketta
 - Tekesin rahoitus 845.000 €
 - Kahden vuoden projekti
 - teemoina mm.: sisältöformaatit, tekijänoikeudet, liiketoiminta- ja ansaintamallit, käyttäjät ja asiakkaat, tuotantoprosessit, jakelu ja myynti
- ”Kirjastokäyttöä pohditaan – pitää löytää toimiva e-kirjamalli”

Digitaalinen teksti ja e-kirjanlukijat

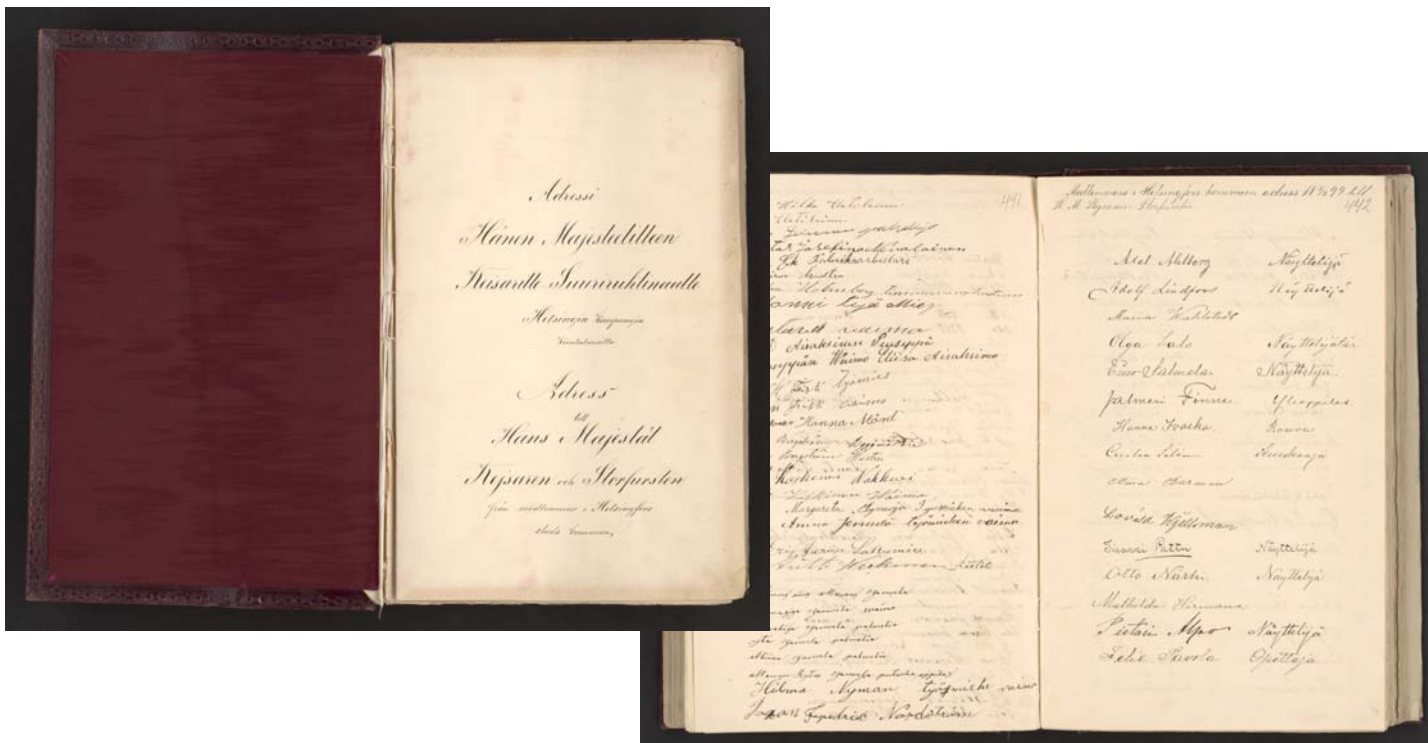
- Helsingin kaupunginkirjaston projekti, jossa Turku mukana
- tavoitteena digitaalisen tekstisisällön avaaminen asiakkaille, uusien jakelutapojen jäsentäminen osaksi kirjaston asiakaspalvelua sekä kirjaston roolin jäsentäminen avoimen datan alustana
- 5.3.2010 e-kirjaforum: kustantajien, tekijänoikeusjärjestöjen, kirjavälittäjien, ja e-aineiston välittäjien ja kirjastojen edustajia
- Tavoitteena saada koekäyttöön digisisältöjä kustantajien ja oikeudenhaltijoiden kanssa. Neuvottelut kesken.
- Jatkosuunnitelmissa sisältöpalvelimen pystyttäminen, tavoitteena kansallinen e-aineistoalusta.
- Turku kokeilee lukulaitteita ja kerää asiakaspalautetta
- OPM-rahoitus

Tavoitteita ja kehityssuuntia

- Standardit ja yhteiset pelisäännöt
- Sisällöt
- Mahdollisuus etäkäyttöön ja koekäyttöön
- Ei rajoituksia yhtäaikaiseen käyttöön
- Yhteinen e-aineistoalusta
- Luettelointi omaan tietokantaan
- Osaksi normaaleja kirjastokokoelmia

Myös sähköinen voi koskettaa

Kiitos!

inkeri.naatsaari@turku.fi

Kansalliskirjaston kirjastoverkkopäivä 28.10.2010

Inkeri Näätsaari
Sähkökirja luettavaksi

